

РОЛЬ ІНТОНАЦІЇ В ОФІЦІЙНОМУ І НЕОФІЦІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

В роботі здійснена спроба оцінити ступень офіційності / неофіційності спілкування за допомогою інтонації. Встановлено роль соціальних факторів, які впливають на характер відносин у міжособовій комунікації.

***Ключові слова:** соціальні фактори, міжособові, комунікація, інтонація, офіційність / неофіційність*

***Хурані О.О. Роль интонации в официальном и неофициальном общении.** В данной работе предпринята попытка оценить степень официальности/ неофициальности общения посредством интонации. Установлена роль социальных фактов, влияющих на характер отношений в межличностной коммуникации.*

***Ключевые слова:** социальные факторы, межличностная коммуникация, интонация, официальность / неофициальность.*

***Khurani O.O. Role of intonation in official and non-official communication.** The article deals with the attempt to evaluate the degree of officiality/ non officiality of communication by means of intonation. There has been established the role of social factors, influencing the character of relations in interindividual communication.*

***Keywords:** social factors, interindividual communication, intonation, officiality / non officiality.*

Результати фоностилестичного дослідження останнього десятиліття довели, що норма RP (Received Pronunciation) стилістично диференційована засобами інтонації. За ступенем офіційності найбільш послідовно і чітко протиставляються: публічний виступ (ораторське мовлення, проповідь, лекція), офіційна бесіда (наприклад, інтерв'ю) і неофіційна бесіда (наприклад, спонтанний діалог між колегами на побутову тему).

Метою пропонованого дослідження є встановлення ступеня офіційності обстановки спілкування, характер стосунків з співрозмовником і тематичний зміст досліджуваних стилів мовлення, а також визначення чи є ці фактори значущими в міжтематичному спілкуванні.

Завдання роботи – з'ясувати характер впливу вищенаведених факторів на інтонацію мовців.

Матеріалом дослідження стали записи аутентичного мовлення носіїв англійської мови, виконані в Лабораторії Експериментальної

фонетики ОНУ імені І.І. Мечникова. Кількість випробуваних 6 осіб. Час звучання матеріалу 1 година, 40 хвилин.

Основними методами аналізу записаного матеріалу є аудиторський аналіз.

Аудиторами виступили 6 викладачів кафедри теоретичної і прикладної фонетики англійської мови, які мають досвід аудіювання. Їхнім завданням було визначення ступеня офіційності звучного мовлення, а також інтонаційних параметрів, що беруть участь в диференціації текстів різного ступеня офіційності.

У числі першорядних фоностилистичних ознак офіційного стилю опиняється часовий компонент інтонації: темп вимови, тривалість синтагм, частотність пауз, виділених складів тощо, а також висотний рівень (а не діапазон), гучність звучання [3, 4, 7].

Усі вищезазначені ознаки інтонаційного оформлення офіційного ораторського мовлення спрямовані на реалізацію його основної комунікативної функції – функції впливу. Таку ж функцію виконують ритуальні дії англіканської церкви, які також відносяться до реалій англійського життя. Аналізуючи інтонацію проповіді, Д.Крістал також виділив монотонність та ритмізація усіх покажчиків, висотний рівень гучності та висотний мелодійний рівень, уповільнений темп, вузький тональний діапазон, особливу резонансну якість голосу [Крістал].

Прикладом офіційної бесіди є інтерв'ю як найбільш поширений в сучасній практиці спосіб добору думок різних громадських діячів і просто пересічних громадян для засобів масової комунікації, для наукових цілей. Інтерв'ю у сфері масової комунікації виконує кілька функцій: функцію впливу (формування громадської думки), інформативну функцію (повідомлення новин політичного, культурного характеру), функцію ідентифікації. Остання полягає в тому, що масовий слухач або глядач розпізнає за звучанням певний тип вимови, що відповідає певному звуковому стереотипу, відтворює звуковий образ, «імідж» авторитету, популярної особистості або людини, схожої з ним самим. Важливим моментом у масовій свідомості є ідентифікація мовця як частини свого «я». «Він такий же, як я, я теж так говорю, думаю».

Дослідження, виконане на матеріалі американського радіо- і телеінтерв'ю встановило його квазіспонтанний характер, що й визначає особливості інтонаційного оформлення: більш високий мелодійний рівень вимови підготовленого, клішованого мовлення й менш сталий

темпорально, знижений відносно рівня мелодики й гучності, наповнений паузами обмірковування стиль вимови нової інформації [2]. Інтерв'ю, таким чином, здається нам проміжним етапом між підготовленим публічним виступом типу лекції і доповіді, з одного боку, і розмовним мовленням неофіційного характеру, з іншого. Сигналом цих зсувів убік розмовного мовлення може служити загальне зниження тонального рівня, варіативність темпу й гучності, наявність більшої кількості пауз хезитації.

І, нарешті, дружня неофіційна бесіда спонтанного характеру, що займає останнє місце в ряді за ступенем офіційності, але далеко не останнє в міжособистісному спілкуванні, де здійснюються найрізноманітніші функції: контактовою (фатична), інформативна і, меншою мірою, функція впливу.

Інтонаційно клішовані засоби встановлення й підтримки контакту створюють тло, на якому виділяється основне повідомлення [5]. Це визначає в цілому інтонаційний характер неофіційного спілкування: у деяких роботах відзначається знижений (щодо читання) рівень гучності, невисокий звужений мелодійний діапазон, прискорений темп. До цього ми можемо додати варіативність як ознаку, що досягає в спонтанній бесіді свого граничного вираження. При загальному відносно низькому рівні вимови, що встановлюється на основі усереднених даних, необхідно відзначити, що в спонтанному мовленні спостерігаються різкі «сплески» тонального і силового діапазону, контрастні зміни темпу, більша варіативність у тривалості пауз, тобто найбільше відхилення від середнього значення ознаки в порівнянні з підготовленим мовленням [6]. Особливо характерні явища хезитації: вокалізовані паузи, виправлення, повтори, самоперебивання, невірний початок фрази або слова. Але, проте, навіть у спонтанній бесіді всі зміни інтонаційних ознак підпорядковані певним ритмічним законам, пов'язаним із психофізичними можливостями людини (наприклад, з подихом), із цільовими настановами співрозмовників, зміною ролей тощо [1].

У порівняльному викладі функціонально-стилістичних відмінностей інтонації за принципом зниження ступеню офіційності ми не зупинялися на особливостях мелодики, оскільки цей компонент не є визначальним. Домінуючий характер спадного тону є загальновідомою характеристикою англійського мовлення, але його відсоткове співвідношення змінюється залежно від багатьох факторів. Цікаво відзначити специфічне збільшення рівних тонів у двох полярих за

ступенями офіційності стилях: ораторському мовленні (високий і середній рівні тони) і розмовному мовленні (середній і низький), що, мабуть, пов'язане зі звуженням діапазону за рахунок верхнього і нижнього регістрів відповідно.

Вивчення вкрай несхожих один на одного стилів або регістрів мовлення, наприклад, ораторського мовлення і дружньої бесіди, безперечно, забезпечить виявлення контрастних ситуативних характеристик в інтонації. Однак для академічної обстановки у вищому навчальному закладі характерна більш тонка градація за ступенем офіційності в таких ситуаціях: лекція, консультація, бесіда після занять. Важливо й те, хто бере участь у бесіді: лектор або тьютор, студент-лідер у громадському житті або студент-приятель. І нарешті, навіть у лекції, як було відзначено раніше, бувають відступи від академічної теми з метою перемикання уваги, встановлення контакту з аудиторією.

Експеримент полягав у наступному: дикторам – носіям англійської мови (6 людей) було запропоновано зіграти по-черзі ролі лектора, викладача в студентській групі, голови студентського клубу, батька і студента, при цьому в кожній розмові постаратися обговорити дві теми: навчання і відпочинок. Усі ситуації були розподілені по зонах: високого ступеня офіційності (лекція і бесіда викладача зі студентом), середнього ступеня офіційності (бесіда голови студентського клубу зі студентом – членом клубу), низького ступеня офіційності (розмова батька з дочкою-студенткою і двох студентів між собою). За ознакою природності звучання було відібрано 4 диктора з 6.

Аналіз інтонації виявив релевантність усіх параметрів – мелодики, гучності і темпу, для диференціації текстів різного ступеня офіційності. Цікавим у цьому експерименті виявилось те, що диктори використовували в мовленні схему переходу від неофіційної до офіційної форми мовлення, більш характерної для регіональної групи, ніж для RP (Received Pronunciation) – за рахунок опори на гучність, а не на мелодію. Таким чином, диктори демонструють деякі інтонаційні ознаки регіональної інтонації.

З точки зору вираження соціальних відносин експеримент переконливо довів, що у провідній ролі, тобто в ролі вищого за статусом мовець перевершує свого співрозмовника не тільки за рівнями максимальної гучності і мелодії, але й за діапазоном варіювання цих параметрів, а також за характерним уповільненням темпу. Це особливо помітно в офіційних ситуаціях у бесідах між «викладачем» і «студен-

том». У неофіційній ситуації проявляється тип відносин між батьками і дітьми, традиційний в англійському суспільстві: намічається така ж відмінність, як між викладачем і студентом, тобто більша соціальна дистанція.

У неофіційній бесіді між рівними за статусом студентами, дівчиною і юнаком, провідна роль належить останньому. Таким чином, у цьому діалозі можна говорити про специфічну чоловічу і жіночу роль, що є провідною і залежною відповідно, що становить собою результат виховання, дії традицій, стереотипів.

І, нарешті, тематичний зміст бесід також виявився істотним для інтонаційного оформлення мовлення. Проте, тут відзначається деяка варіативність. Так, наприклад, односпрямоване зниження рівня гучності при переході від строго академічної до побутової теми, тобто при зниженні ступеня офіційності мовлення, спостерігається тільки в мовленні «лектора», «викладача», «студента». У ситуації середнього ступеня офіційності перехід до побутової теми спостерігається тільки в мовленні провідного учасника бесіди, голови студентського клубу. У неофіційних ситуаціях при зміні теми зміна гучності відбувалась як за висхідною, так і за спадною лінією у зв'язку з тим, що в цій сфері спілкування неофіційна тема – центральна, предмет найбільшого інтересу, пожвавлення. Сама неофіційність бесіди припускає більші можливості самовираження, але, як показали дані інтонаційного аналізу, не всіх учасників бесіди рівною мірою.

При нерівних статусах, наприклад, у бесіді «батька» з «дочкою», іде підвищення гучності, у більш авторитетного, старшого співрозмовника, а в молодшого гучність залишається практично незмінною, навіть трохи знижується. При рівних статусах спостерігається односпрямоване зниження рівня гучності в неофіційній частині бесіди.

Отже, у всіх ситуаціях у мовців у провідній ролі відзначений більш сильний ступінь змін інтонаційних показників: підвищення гучності, максимального діапазону голосу, прискорення темпу при переході до неофіційної теми.

Оцінюючи ступінь впливу заданих в експерименті ситуативних факторів на інтонацію, можна встановити наступну ієрархію: соціальна роль > ситуація > тема. Це значить, що найважливішим фактором є характер соціальних відносин між учасниками бесіди. Разом з тим мовлення кожного мовця, у тому числі його інтонація, є результатом взаємодії цих перехресних факторів, що нашаровуються в процесі міжособистісного спілкування.

Отримані результати говорять про існування певного мовного етикету в англійському суспільстві, який необхідно дотримувати вивчаючим англійську мову. Найбільше часто вживаним у цьому зв'язку терміном є слово «доречність». Підвищення і зниження рівнів голосового тону і гучності, прискорення і уповільнення темпу, також як і використання невербальних засобів комунікації, тобто міміки, кінестики, проксемики, як і сміху, плачу, шепоту – усе повинно підпорядковуватись вимогам доречності для певної конкретної ситуації, у спілкуванні з конкретними людьми, під час обговорення певної теми. Так, наприклад, використання інтонаційних форм, властивих офіційному мовленню, у неофіційному спілкуванні може бути сприйняте або як жарт, або як прагнення підкреслити соціальну дистанцію, вираження невдоволення. З іншого боку, недотримання норм інтонації в офіційному мовленні, наприклад, у лекції може розцінюватися як неповага до аудиторії або некомпетентність лектора. І в тому, і в іншому випадку ускладнюється процес комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурая Е.А. Ритмическая организация спонтанной диалогической речи // Сборник научных трудов Московского государственного педагогического института им. М. Горького. – М., 1985. – Вып. 171 – С. 164-178.
2. Великая Е.В. Просодия в стилевой дифференциации языка. М: Прометей, 2009. – 256 с.
3. Гродобык Н.С. Просодические характеристики устного собственно публицистического монолога (на материале английского языка) : автореферат дис. ... канд. филол. наук. – Минск : Минская ГПИИЯ 1974. – 24 с.
4. Данилина В.В. Политическая ораторская речь в ритмике текстологическом аспекте (на материале английского языка) : автореферат дис. ... канд. филол. наук.: 10.02.04 М., 2002. – 24 с.
5. Докуто Б.Б. Просодические корреляты социального статуса коммуниканта (экспериментально-фонетическое исследование) : дис. ... канд. филол. наук. : 10.02.04 Пятигорск, 1999. – 199 с.
6. Златоустова Л.В., Гяляшина Е.И. Распознавание индивидуальных и групповых характеристик говорящего по звучащей речи [Электронный ресурс] // Сайт филологического факультета МГУ, 2008. URL: <http://old.philol.msu.ru/rus/gorn/arso/zlat2.htm>
7. Коваль Н.О. Просодичні іміджові характеристики політичної ораторської промови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британського варіанту англійської мови) автореферат дис. ... канд. филол. наук. Одеса, 2010. – 21с.
8. Crystal D. How language Works. Penguin books, 2006. 500p.